

Twee adviezen en een verzoek aan de Gemeenteraad om niet te bouwen in de Sloterplas

Architectuurhistoricus Vincent van Rossem

3 juni 2021

"In de loop der eeuwen heeft Amsterdam twee keer geschiedenis gemaakt met een stedenbouwkundig ontwerp. De grachten-gordel was in de vroege zeventiende eeuw een wonder dat nog steeds grote allure geeft aan de stad. Het Algemeen Uitbreidingsplan van Amsterdam (AUP) uit 1934 werd in vakkringen ook internationaal beschouwd als een keerpunt in de ontwikkeling van de stedenbouw. Maar in de twintigste eeuw ging het niet om een wijk voor de rijkste inwoners. Integendeel, het ontwerp beoogde een stadsuitbreiding met tienduizenden woningen voor alle Amsterdammers, ook arbeiders.

Buitenveldert, aansluitend bij Amsterdam Zuid, werd bestemd voor de middenklasse, met de Amsteloever en het Amsterdamse Bos op loopafstand. In Amsterdam West zouden vooral woningen worden gebouwd voor wat toen nog de arbeidersklasse werd genoemd. Daarbij deed men echter geen concessies aan de kwaliteit van de woonomgeving. De Tuinsteden Slotermeer, Geuzenveld, Slotervaart en Osdorp grenzen aan een groot centraal gelegen recreatiegebied, de Sloterplas met het omringende park.

De Sloterplas heeft daarbij een bijzondere functie. Natuurlijk is er gelegenheid voor watersport, maar het grootste deel van het jaar is de plas een lege ruimte. Dit is een uniek stedenbouwkundig gegeven. Juist die leegte van het uitgestrekte water biedt de recreërende stedeling de mogelijkheid om in het drukke stadsleven tot zichzelf te komen en te genieten van een wijds perspectief, overkoepeld door Hollandse wolkenluchten. De grote traditie van de Hollandse landschapsschilders herleeft hier in een stedelijke context.

De Sloterplas lijkt groot en is ook groot, maar juist daarom zal de voorgenomen bouw van een theater in de zuidwest hoek verstrekkende gevolgen hebben. Elk volume breekt de ruimte, zoals elk geluid een echte stilte verbreekt. Een slechtere locatie voor het theatergebouw is daarom niet denkbaar. Het theater is van groot belang

voor het geestelijk leven van mensen, maar het is niet de enige vorm van cultuur, er zijn ook andere waarden, zoals de beleving van de seizoenen, de ervaring om even echt helemaal buiten te zijn, vrijheid, waar elke stedeling recht op heeft. De Sloterplas biedt alle bewoners van Amsterdam West een vorm van geluk die zich moeilijk onder woorden laat brengen, pure poëzie, ook voor de mensen die nooit een gedicht hebben gelezen.

Tot slot is er de historische waarde van de Sloterplas en het park. De afgelopen twee decennia heeft Amsterdam West door toedoen van de stadsvernieuwing grote veranderingen ondergaan. Dat was misschien onvermijdelijk omdat het woning-programma nu eenmaal met zijn tijd mee moet gaan. Het beeld van de tuinsteden is daarbij stedelijker geworden, maar het centraal gelegen recreatiegebied heeft zijn oorspronkelijke verschijningsvorm behouden. De Noordoever van de Sloterplas in Tuinstad Slotermeer is zelfs een beschermd gezicht geworden. Geheel terecht, want het gaat om een ontwerp, inmiddels bijna een eeuw oud, dat ruimschoots voldoet aan de eisen die de Monumentenwet stelt. Het is daarom merkwaardig dat de andere oevers niet beschermd zijn. Dat heeft natuurlijk te maken met de Stadsdelen, inmiddels een afgesloten hoofdstuk in de bestuurlijke geschiedenis van de stad. Die weeffout uit het verleden zou nu hersteld moeten worden, maar met de bouw van een theater in de Sloterplas maakt de Gemeenteraad juist welbewust misbruik van de situatie. Na de wildwest jaren van de stadsvernieuwing zou het de Gemeenteraad sieren om ook eens wat respect te tonen voor het Algemeen Uitbreidingsplan van Amsterdam."

Wouter Veldhuis, ervaren stedenbouwkundige, bewoner Osdorp

18 mei 2021

"Via deze weg wil ik u enkele overwegingen meegeven bij de keuze van een voorkeurslocatie voor de nieuwbouw van theater de Meervaart. U krijgt veel stukken te lezen, dus ik hou het kort:

1. Kies voor een substantiële investeringen in de vernieuwing van de Meervaart,

met alle bijbehorende sociale en culturele voorzieningen. Nieuw-West heeft dit hard nodig!

2. Kies voor goed rentmeesterschap. Behandel de Sloterplas als het meest kostbare bezit van Nieuw-West, koester het en geef het als goede voorouders door aan toekomstige Amsterdammers. Onze voorouders waren zuinig op de grachtengordel en daar zijn we ze nu nog dankbaar voor. Ook de Sloterplas is een culturele daad van ongekend formaat. Van Eesteren tekende een stadsuitbreiding die zich moest meten met de schoonheid van de Amsterdamse grachtengordel. Het binnenstedelijk panorama van de Sloterplas is de Gouden Bocht van Nieuw West. Geïnspireerd op de meren van Zurich en Genève, of de Außenalster in Hamburg. Maar ook verwant aan geliefde uitzichtpunten zoals Parc Güell in Barcelona en Miradouro do Castelo de São Jorge in Lissabon.

3. Kies voor het behoud van de leegte van de Sloterplas omdat u weet dat deze steeds waardevoller wordt naarmate de omliggende stadswijken, conform uw visie op de groei van Amsterdam, steeds voller worden. Dat deze strategie zich uitbetaald wordt natuurlijk grandioos bewezen door het Central Park in New York.

4. Kies voor droge voeten, dus behoud het waterbergingsoppervlak van de Sloterplas. Deze is, met het oog op de klimaatverandering, straks harder nodig dan ooit. Zeker in Nieuw West dat in een lagergelegen polder is gebouwd en in de toekomst alleen maar droog kan blijven als er genoeg waterbergingscapaciteit is.

5. Kies voor een robuust en maakbaar plan, belast het niet aan de voorkant van het proces met onnodige complexiteit, een ingewikkelde locatie en tegenstrijdige randvoorwaarden. Laten we het beschikbare geld maximaal inzetten om de culturele en maatschappelijke infrastructuur van Nieuw-West en Amsterdam te versterken. En wees er beducht voor dat het beoogde kroonjuweel in de uitwerking snel uitgekleed kan worden tot een eenvoudige zwarte doos. Het lijkt nu nog veel geld, maar naarmate de realisatie dichterbij komt hebben we waarschijnlijk iedere euro nodig om een goed functionerend theatergebouw te kunnen realiseren."

Erfgoedvereniging Heemschut Commissie Amsterdam

16 december 2020

"Hiermee verzoekt Erfgoedvereniging Bond Heemschut u om de Sloterplas met zijn volledige oevers en de direct omliggende bebouwing, omgeven door de Oostoever, het Christoffel Plantijnpad, de Cornelis Lelylaan, Meer en Vaart en de President Allendelaan te beschermen als gemeentelijk beschermd stadsgezicht.

Wij verzoeken u om op de korte termijn de vereiste procedures te starten conform de vigerende erfgoedverordening.

Als onderdeel van het Algemeen Uitbreidingsplan (A.U.P.) van 1935 werd de lager gelegen Sloterdijkermeerpolder, in het midden van de Sloterpolder, het landelijke gebied van de voormalige gemeente Sloten, bestemd voor aanleg van een gegraven plas als middelpunt van een groen recreatiegebied (het Sloterpark) in het midden van de Westelijke Tuinsteden.

In 1939 werd het uitgewerkte plan voor de tuinstad Slotermeer en de te graven Sloterplas door de gemeente vastgesteld. Vooruitlopend op de verdere aanleg werd al in 1942 gestart met graafwerkzaamheden. Na de oorlog werd in 1950 besloten om wegens de hoge aanvoerkosten de grote hoeveelheid zand voor de ophoging van de Westelijke Tuinsteden niet van buiten Amsterdam aan te voeren, doch de geplande Sloterplas dieper uit te graven dan de oorspronkelijk voorziene diepte van enkele meters. Onder de veen- en kleilagen van de Sloterpolder bevonden zich zandlagen die gebruikt werden voor de ophoging van de nieuwe stadswijken. Het Sloterpark is gelegen rond de plas en is aangelegd tussen 1958 en 1974. Bij de Rotonde aan de Oostoever bevindt zich het Terras Oostoever, een markant gebouw dat vanuit de stad gezien de 'entree' tot de Sloterplas vormt. Langs de Oostoever bevindt zich een opvallend kunstwerk, 'Constructie I-BEANS DIN 30', uit 1968 van André Volten (1925-2002).

In het zuidwesten van de Sloterplas bevindt zich sinds 2005 de 'Alexiafontein'. De oevers worden hier gedomineerd door Torenwijk (1965-1967), een ensemble van zes torenflats, de eerste van dit type in Nieuw-West. Ten zuiden daarvan bevindt zich de tuinstad Osdorp met de Meervaart en het Osdorplein. In het noordwestelijk

deel van het park loopt de President Alendelaan, van 1948 tot 1974 Westoever geheten, de verbinding tussen Osdorp en Slotermeer. In dit deel van het Sloterpark bevindt zich op een heuvel het 'Groot Landschap', een kunstwerk in cortenstaal uit 1974 van de beeldhouwer Wessel Couzijn (1912-1984). Er zijn hier ook een kinderboerderij en een heemtuin. In het meest noordwestelijke deel van het park ligt een terrein dat sinds de ophoging in de jaren vijftig aan zijn lot is overgelaten en zich heeft ontwikkeld tot het natuurterrein het Ruige Riet.

De Sloterplas met zijn oevers is het hart van het door het rijk aangewezen wederopbouwgebied de Westelijke Tuinsteden en heeft – zoals al door een groot aantal deskundigen is vastgesteld – zeer grote stedenbouwkundige of ruimtelijke en cultuurhistorische waarden. Om dat hart te kunnen ervaren zijn de zichtlijnen naar de plas van essentieel belang, niet alleen vanaf de oevers en op diverse punten vanuit het park op het water, maar ook vanaf de omringende wegen. Zo biedt het doorzicht vanaf de Cornelis Lelylaan een prachtig zicht op de plas en Torenwijk aan de overzijde daarvan; vanaf Meer en Vaart is de plas, heel spectaculair, in zijn volle lengte te overzien. Belangrijk is dus dat deze oevers deels open en tenminste onbebouwd blijven, en geen bouwwerken in of op het water worden aangelegd.

In 2017 heeft het stadsdeel reeds de Noordoever van de Sloterplas aangewezen tot beschermd gezicht. Belangrijke onderdelen van dit beschermd stadsgezicht zijn het Westelijk Bastion (ook wel 'zeskantjes'), de jachthaven (met bijbehorende bastions en groen), de promenade, het straatprofiel met beplanting van de Noordzijde, het (stippen)terras van café Oostoever, de rotonde, de bruggen en het wilgenlaantje. Heemschut is altijd tegen deze slechts gedeeltelijke aanwijzing geweest. Wij zijn heel duidelijk van mening dat de volledige plas met zijn oevers een stedenbouwkundige en cultuurhistorische eenheid is. Het is dus onjuist om slechts een gedeelte te beschermen. Vooral ook, omdat de andere delen van de oevers van de plas voortdurend onder druk staan. Om de plas als groenblauw hart van Nieuw-West te kunnen bewaren is het noodzakelijk om ook de oevers aan de oostkant, zuidkant en westkant en de plas zelf aan te wijzen tot beschermd gezicht."

En tenslotte de VVS uit de Visie op de Sloterplas en het Sloterpark

Het cultuurhistorisch belang

De Sloterplas is een uitvloeisel van het Algemeen Uitbreidingsplan van 1935. Dat maakte onderdeel uit van de voorgenomen uitbreiding van de stad, die door toename van het aantal inwoners nodig was. Bij de voorbereiding daarvan lieten de ontwerpers, waar onder van Eesteren die als stedenbouwkundige een belangrijke inbreng had, zich leiden door de ideeën die aan het begin van de 20ste eeuw in binnen- en buitenland tot ontwikkeling waren gekomen.

De ontwerpers onderscheidden een viertal stedelijke functies, die bij voorkeur een eigen plek dienden te krijgen: wonen, werken, recreatie en verkeer. Het werken diende zich te concentreren in het Westelijk Havengebied. Recreatie zou tussen de woon- en werkgebieden kunnen plaatsvinden in parken en groenstroken. Bij deze methode paste het motto: "licht, lucht en ruimte", als reactie op de dikwijls overbevolkte wijken in de binnenstad, zoals deze in de 19de en het begin van de 20ste eeuw waren ontstaan. In tegenstelling tot de traditionele stad werd niet langer de bebouwing als het structuurgevende element beschouwd, maar het groen en het water. De bebouwing is sober ontworpen en terughoudend geplaatst; de richting van de bouwblokken werd bepaald door de oriëntatie op de zon.

Te midden van deze Westelijke Tuinsteden kwam de Sloterplas te liggen op de plaats waar in de Middeleeuwen al een meer was ontstaan. Dit was in de zeventiende eeuw drooggelegd en de polder confronteerde de ontwerpers van het nieuwe gebied in de eerste plaats met een probleem in de vorm van een niveauverschil dat uit het oogpunt van bebouwing bezwaarlijk was. Daarom werd besloten om de plas opnieuw uit te graven. Het afkomstige zand kon worden gebruikt als fundament voor de aan te leggen woonwijken. Rond de plas zou een park als centrum van Nieuw West worden aangeplant. Aan dit idee werd op sublieme wijze uitwerking gegeven: niet alleen werd de plas gegraven, maar in die plas werden eilanden gesitueerd, onbebouwd en op oerwoudachtige wijze begroeid. Zo ontstond een terrein dat voor de vogelstand gunstig was. De

Sloterplas heeft een licht gebogen vorm, waardoor het lijkt alsof deze aan het einde van de bocht verder gaat als een soort rivier. Het geheel maakt de indruk van een enorme ruimte. De oevers zijn zo aangelegd dat de gazons een zwevende indruk maken ten opzichte van het water. Voeg daarbij dat de aanleg van het park van fantasie getuigt, omdat iedere hoek ervan een ander karakter draagt. Daarmee is de grote aantrekkingskracht die plas en park op haar gebruikers uitoefenen te verklaren. Alleen al het turen over het water geeft de toeschouwer een gevoel van onmetelijke ruimte.

In de jaren zeventig kwam de z.g. stadsvernieuwing op gang, waarbij de ideeën van het nieuwe bouwen op de achtergrond raakten en de voorkeur werd ingegeven aan de gedachte van de compacte stad met verdichting van al bebouwde gebieden. Daarmee ontstond ook het gevaar van bebouwing van tot dan toe open en groene gebieden rond de Sloterplas. Een gevaar dat tot in de huidige tijd nog niet is geweken (hotelontwikkelingen noordoever en rond zwembadterrein, paviljoenbouw zuidwestoever).

De VVS heeft zich er op toegelegd om de plas te behouden in de vorm en de opzet waarin zij oorspronkelijk door de makers was bedoeld: als een oord van bezinning en rust. De VVS pleit voor behoud van alle aspecten van de inrichting van de Sloterplas en het park die met de idealen van het oorspronkelijk ontwerp van doen hebben. Te noemen zijn: openbaarheid van oevers, natuurbeleving voor iedereen toegankelijk maken, behoud van oorspronkelijke inrichtingsdetails zoals de betonnen oeverrand, behoud van de openbare kunstuitingen, behoud samenhangende groen- en waterstructuur.

De bijzondere natuurwaarden

De westelijke tuinsteden hebben in het begin vele parken gehad, maar deze zijn in de loop van de afgelopen vijftig jaar voor een aanmerkelijk deel aan de bebouwing ten offer gevallen. Dit gemis wordt voor de stedeling goedge maakt door een bezoek aan de Sloterplas die biedt wat de liefhebber van een natuurlijke omgeving elders moet missen. Daarvan wordt dankbaar gebruik gemaakt door jong en oud, allochtoon en autochtoon.

De natuur (flora en fauna) is in de korte bestaansgeschiedenis van het park al volledig tot ontwikkeling gekomen. Rond de Sloterplas komen 5 soorten vleermuizen voor en er zijn twee reigerkolonies. Tientallen vogelsoorten waaronder de bonte en de groene specht vinden er hun leefgebied en aan de oevers broeden ijsvogels.

Er broeden buizerds en bij het hondenstrandje aan het Ruige Riet zijn zelfs lepe-laars gezien. In 2013 hebben deze lepe-laars ook in het park gebroed. Rijke natuur komt vooral in overgangen voor. De overgangen van water naar land en van grasland naar bosachtig gebied zijn belangrijk. Wat opvalt, is dat juist de heemtuinen, De Wiedijk aan de oostzijde en heemtuin Sloterpark aan de westzijde het meest soortenrijk zijn wat betreft vogels en andere dieren. Veel watervogels maken gebruik van de plas; ook trekvogels strijken er neer.

Het park ten westen van de Allendelaan werd door gebrek aan financiële middelen aanvankelijk gelaten zoals het was: het huidige Ruige Riet was een gronddepot. Dit is overgroeid met riet en opslag van verschillende soorten bomen. Na bijna 40 jaar is hier een uniek natuurgebied ontstaan.

Tevens heeft de VVS zich er op toegelegd om de natuurwaarden van plas en park te behouden en waar mogelijk te versterken. De VVS maakt zich sterk voor een parkbosbeheer waarin de natuurlijke habitat van een bosrand zoveel mogelijk wordt nagebootst. Ook het tegengaan van natuurverstoring grote evenementen met veel lawaai voor dieren en verstoring van waardevolle flora behoort tot de activiteiten van de VVS.

*post@vriendenvandesloterplas.nl
www.vriendenvandesloterplas.nl
Burg. Cramergracht 167 – 1064 AM
Lidmaatschap 5 euro per jaar (minimaal)
IBAN: NL86INGB0009590123*

